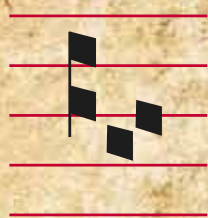

Martin Codax

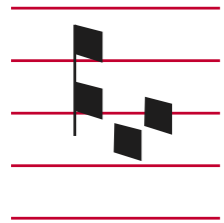

Pergamiño Vindel

Un tesouro en sete cantigas

EXPOSICIÓN

outubro 2017 - marzo 2018

Pergamiño Vindel

Un tesouro en sete cantigas

A chegada a Vigo do Pergamiño Vindel no ano 2017, procedente da Morgan Library & Museum de Nova York, é un dos fitos culturais máis importantes e transcendentais dos acontecidos en Galicia nos últimos tempos

UNHA XOIA LITERARIA

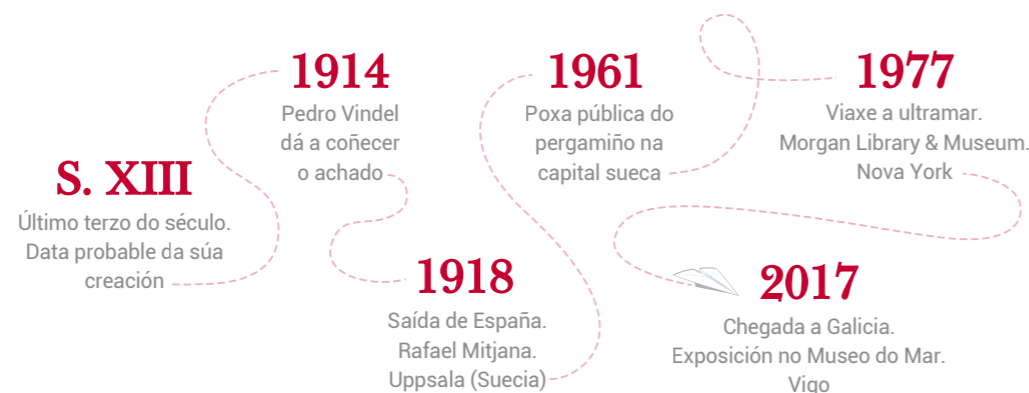
Datado probablemente da segunda metade do século XIII, o Pergamiño Vindel contén sete cantigas de amigo de Martín Códax. É un manuscrito único non só para a lírica galego-portuguesa, senón para a lírica medieval en xeral. Desde a súa descuberta, hai máis de cen anos, eruditos de diferentes países veñen poñendo en valor a súa singularidade. Entre os aspectos que o fan excepcional destaca o feito de ser o único exemplo da nosa tradición trobadoresca que transmite cantigas de amigo acompañadas –seis das sete composicións– da súa notación musical. Na lírica profana, á parte do Vindel, só conserva melodía o Pergamiño Sharrer, máis deteriorado, que contén fragmentos de sete cantigas de amor do rei don Denis.

As pezas que recolle o Vindel pertencen ao xénero de cantigas de amigo, un tipo de composición lírica que se desenvolveu no noroeste peninsular e que forma parte da tradición lírica galego-portuguesa medieval. Se ben as cantigas de Martín Códax xa eran coñecidas a través do *Cancioneiro da Biblioteca Nacional de Lisboa* e do *Cancioneiro da Vaticana*, estes dous códices son posteriores ao período histórico no que se desenvolveu a actividade trobadoresca. Pola contra, o *Pergamiño Vindel* é contemporáneo desa época, o que o converte no vestixio máis antigo que se conserva das cantigas de amigo.

Deste manuscrito nada se sabía ata que o libreiro e anticuario Pedro Vindel –que lle dá nome– fala do seu achado, no ano 1914, na revista *Arte Español*. En 1918 Vindel vendeullo ao diplomático e musicólogo español Rafael Mitjana y Gordón, que o depositou na súa biblioteca de Uppsala (Suecia), coa intención de estudar a súa música. Tras a morte do diplomático, en 1921, a biblioteca quedou nas mans da viúva e posteriormente foi vendida polos seus herdeiros. Logo de varias vicisitudes, o Pergamiño Vindel foi finalmente adquirido pola Morgan Library de Nova York, onde se conserva desde o ano 1977.

O FELIZ ACHADO

A descuberta do pergamiño foi un achado azaroso, motivado probablemente pola curiosidade ou pola intuición de Pedro Vindel. O libreiro atoupouno na encadernación dun códice que mercara do século XIV e que contiña a copia manuscrita da obra ciceroniana *De Officiis*. Canda este libreiro curioso que o descubriu, cómpre recordar tamén o papel desenvolvido polo erudito pontevedrés Víctor Said Armesto, ao que Vindel acudiu para corroborar e precisar a importancia daquel tesouro poético-musical que acababa de atopar: un fito literario imprescindible para comprender o esplendor da lírica medieval galego-portuguesa.

Replica do organistró do Pórtico da Gloria da Catedral de Santiago de Compostela

MARTÍN CÓDAX

Martín Códax é o autor das cantigas de amigo que nos transmite o Pergamiño Vindel, onde figura escrito o seu nome, na marxe superior esquerda, con letras vermellas. Se ben da súa obra se levan escritas, talvez, milleiros de páxinas, nada se sabe con seguridade da súa traxectoria. Descoñécese a súa procedencia, así como os lazos que o unían a Galicia. Tampouco se teñen noticias sobre o contexto cortesán no que realizou a súa actividade, encadrada posiblemente a mediados ou no último terzo do século XIII.

No medio desta neboeira, Martín Códax eríxese como unha voz senlleira do lirismo medieval galego-portugués. En 1998, a Real Academia Galega dedicoulle, canda os poetas Meendinho e Johan de Cangas, o Día das Letras Galegas.

A PRIMEIRA EXPOSICIÓN

Grazas á colaboración entre a Xunta de Galicia e a Universidade de Vigo, o Pergamiño Vindel, que leva 40 anos depositado na Morgan Library & Museum de Nova York, sae por primeira vez da cidade dos rañaceos para chegar a Galicia, ao territorio que serviu de inspiración para os seus versos, onde se exhibe por vez primeira.

Pergamiño Vindel. Un tesouro en sete cantigas é o título da exposición na que o manuscrito que contén sete cantigas de amigo de Martín Códax, e a melodía de seis delas, se exhibirá ao público por primeira vez na historia. A mostra, promovida pola Consellería de Cultura, Educación e Ordenación Universitaria e pola UVigo, e comisariada polo historiador Francisco Singul, permanecerá do 10 de outubro de 2017 ao 4 de marzo de 2018 no Museo do Mar de Galicia, en Vigo.

A exposición divídese en sete partes, cada unha delas inspirada nunha das cantigas. O Pergamiño Vindel é o eixo central, pero está acompañado por outras pezas medievais e contemporáneas de gran calidade que explican a sociedade, a estrutura de poderes e a vida cotiá da época das cantigas; que nos falan da paisaxe, do mar, da música e das romarías en santuarios. Os santuarios locais da ría puideron servir de inspiración a Martín Códax.

Máis de 50 pezas conforman esta exposición única, entre as que se inclúen pinturas, documentos, esculturas, obras en madeira, elementos arqueolóxicos e obras de carácter sacro e profano, entre outras.

Cáliz, taller inglés, s. XII-XIV

Fragmento das Sete Partidas de Afonso X, 1256-1265

Arqueta relicario de santa Valeria, 1200-1210

Museo do Mar de Galicia en Alcabre, Vigo

Nieto Sánchez, J.A. Historia del Rastro II. La forja de un símbolo de Madrid, 105-1936. Madrid: Visión libros, 2004, páx. 131

O SEU DESCUBRIDOR

Pedro Vindel Álvarez (1865-1921)

Tiña 10 anos cando marchou de Olmeda de la Cuesta (Cuenca) na busca dunha vida mellor. Traballaba de carrexón no campo e era analfabeto. Xuntouse cuns monicrequeiros e acabou en Madrid, onde traballou empregado como mozo na estación do Norte. Tras aprender a ler, os libros axudárono a sobrevivir, comezando así o camiño que o levaría á profesión que tanta fama lle reportaría. Iniciou a súa actividade no Rastro, onde contou cun posto propio nas denominadas Américas, ou Bazar de la Casiana. Co tempo chegou a ser un importante libreiro e bibliógrafo.

Rastro das Américas en Madrid, 1915.

Ondas tomar de uigo
 e uen uuo e sano.
 e del rei priuado.
 e uen madra uigo.

deus se uera cedo.

Ondas do mar leuado.
 se uistes meu amado.
 e ay deo se uera cedo.

Se uistes meu amigo.
 e por que en sospno.
 e ay deo se uera cedo.

E uistes meu amado.
 e por que ei ign cordado.
 e ay deo se uera cedo.

Candadei comigo ca uen meu
 amigo. e uen madra uigo.

comig ei mandado.
 ca uen meu amado.
 e uen madra uigo.

Cauen meu amigo.
 e uen san e uuo.
 e uen madra uigo.

Cauen meu amado.
 e uen uu e sano.
 e uen madra uigo.

Cauen san e uuo.
 e del rei amigo.
 e uen madra uigo.

Cauen san e uuo.
 e del rei amigo.
 e uen madra uigo.

Ca uen uuo e sano.
 e del rei priuado.
 e uen madra uigo.

Mia ygreia de uigo.
 comigo. ala ygreia de uigo.

Mia ygreia de uigo.
 comigo. ala ygreia de uigo.

Mia ygreia de uigo.
 comigo. ala ygreia de uigo.

Oia humana fremeosa uides de gudo.
 ala ygreia de uigo u e o mar leuado.
 e uen madra uigo.

A ygreia de uigo u e o mar leuado.
 e uen y mia madreo meu amado.
 e uen madra uigo.

Hu ygreia de uigo u e o mar leuado.
 e uen y mia madreo meu amado.
 e uen madra uigo.

Ay deo se sab ora meu
 amigo. comca senneua estou

Ay deo se sab ora meu
 amigo. comca senneua estou

Ay deo se sab ora meu amado.
 comca en uigo. e uen namorada.

Ay deo se sab ora meu amado.
 comca en uigo. e uen namorada.

Comeu senneua en uigo.
 e nullas gaudas ei comigo.
 e uen me namorada.

Comeu senneua en uigo manno.
 e nullas gaudas uigo n uigo.
 e uen namorada.

Enullas gaudas no ei comigo.
 ergas mes ollos q chora uigo.
 e uen namorada.

Enullas gaudas uigo n uigo.
 ergas mes ollos q chora amlos.
 e uen namorada.

Quanta saltes amar
 amigo. uides comig alo mar

Quanta saltes amar
 amigo. uides comig alo mar

Quanta saltes amar
 amigo. uides comig alo mar

Quanta saltes amar
 amigo. uides comig alo mar

Quanta saltes amar
 amigo. uides comig alo mar

Comeu senneua en uigo manno.
 e nullas gaudas uigo n uigo.
 e uen namorada.

Comeu senneua en uigo manno.
 e nullas gaudas uigo n uigo.
 e uen namorada.

Enullas gaudas no ei comigo.
 ergas mes ollos q chora uigo.
 e uen namorada.

Enullas gaudas no ei comigo.
 ergas mes ollos q chora uigo.
 e uen namorada.

En uigo no sagrado.
 baylana corpo delgado. amor ei.

Baylana corpo delgado.
 q hunc ouer amado. amor ei.

Baylana corpo delgado.
 q hunc ouer amado. amor ei.

Baylana corpo delgado.
 q hunc ouer amado. amor ei.

Baylana corpo delgado.
 q hunc ouer amado. amor ei.

Baylana corpo delgado.
 q hunc ouer amado. amor ei.

Baylana corpo delgado.
 q hunc ouer amado. amor ei.

Baylana corpo delgado.
 q hunc ouer amado. amor ei.

Ondas que eu uin
 e uen madra uigo.

Ondas que eu uin
 e uen madra uigo.

Ondas que eu uin
 e uen madra uigo.

Ondas que eu uin
 e uen madra uigo.

lana corpo uelido. amor ei.

Pergamiño Vindel

Un tesouro en sete cantigas

I

Ondas do mar de Vigo,
se vistes meu amigo?
E ai Deus, se verra cedo!

Ondas do mar levado,
se vistes meu amado?
E ai Deus, se verra cedo!

Se vistes meu amigo,
o por que eu suspiro?
E ai Deus, se verra cedo!

Se vistes meu amado,
o por que ei gran coidado?
E ai Deus, se verra cedo!

Ondas do mar de Vigo,
non vistes o meu amigo?
Ai Deus, e virá cedo!

Ondas do mar levado,
non vistes o meu amado?
Ai Deus, e virá cedo!

Non vistes o meu amigo,
por quen eu suspiro?
Ai Deus, e virá cedo!

Non vistes o meu amado,
por quen paso gran coidado?
Ai Deus, e virá cedo!

III

Mia irmana fremosa, treides comigo
a la igrexa de Vigo, u é o mar salido,
e miraremos las ondas.

Mia irmana fremosa, treides de grado
a la igrexa de Vigo, u é o mar levado,
e miraremos las ondas.

A la igrexa de Vigo, u é o mar salido,
e verra i, mia madre, o meu amigo,
e miraremos las ondas.

A la igrexa de Vigo, u é o mar levado,
e verra i, mia madre, o meu amado,
e miraremos las ondas.

Miña irmá fermosa, vinde comigo
á igrexa de Vigo, onde o mar vai bravio,
e miráremo-las ondas.

Miña irmá fermosa, vinde de grado
á igrexa de Vigo, onde o mar vai irado,
e miráremo-las ondas.

Á igrexa de Vigo, onde o mar vai bravio,
e virá alí, miña nai, o meu amigo,
e miráremo-las ondas.

Á igrexa de Vigo, onde o mar vai irado,
e virá alí, miña nai, o meu amado,
e miráremo-las ondas.

V

Quantas sabedes amar amigo,
treides comig' a lo mar de Vigo,
e bañar nos emos nas ondas.

Quantas sabedes amar amado,
treides vos mig' a lo mar levado,
e bañar nos emos nas ondas.

Treides comig' a lo mar de Vigo,
e veeremolo meu amigo,
e bañar nos emos nas ondas.

Treides migo a lo mar levado,
e veeremolo meu amado,
e bañar nos emos nas ondas.

Cantas sabedes amar amigo,
vinde comigo ao mar de Vigo,
e bañarémonos nas ondas.

Cantas sabedes amar amado,
vinde comigo ao mar abalado,
e bañarémonos nas ondas.

Vinde comigo ao mar de Vigo,
e verémo-lo meu amigo,
e bañarémonos nas ondas.

Vinde comigo ao mar abalado,
e verémo-lo meu amado,
e bañarémonos nas ondas.

VII

Ai ondas que eu vin veer,
se me saberedes dizer
por que tarda meu amigo sen min.

Ai ondas que eu vin mirar,
se me saberedes contar
por que tarda meu amigo sen min.

Ai ondas que eu vin ver,
non me saberedes decer
por que tarda meu amigo sen min.

Ai ondas que eu vin mirar,
non me saberedes contar
por que tarda meu amigo sen min.

II

Mandad' ei comigo
ca ven meu amigo,
e irei, madr', a Vigo.

Comig' ei mandado
ca ven meu amado,
e irei, madr', a Vigo.

Ca ven meu amigo
e ven san' e vivo,
e irei, madr', a Vigo.

Ca ven meu amado
e ven viv' e sano,
e irei, madr', a Vigo.

Ca ven san' e vivo
e d' el rei amigo,
e irei, madr', a Vigo.

Ca ven viv' e sano
e d' el rei privado,
e irei, madr', a Vigo.

Mandado teño comigo
que vén o meu amigo,
e irei, madre, a Vigo.

Comigo teño mandado
que vén o meu amado,
e irei, madre, a Vigo.

Que vén o meu amigo
e vén san e vivo,
e irei, madre, a Vigo.

Que vén o meu amado
e vén vivo e salvo,
e irei, madre, a Vigo.

Que vén san e vivo
e d' el rei amigo,
e irei, madre, a Vigo.

Que vén vivo e salvo
e d' el rei privado,
e irei, madre, a Vigo.

IV

Ai Deus, se sab' ora meu amigo
com' eu señoira estou en Vigo?
E vou namorada.

Ai Deus, se sab' ora meu amado
com' eu en Vigo señoira maño?
E vou namorada.

Com' eu señoira estou en Vigo,
e nullas gardas non ei comigo.
E vou namorada.

Com' eu señoira en Vigo maño,
e nullas gardas migo non trago.
E vou namorada.

E nullas gardas non ei comigo,
ergas meus ollos que choran migo.
E vou namorada.

E nullas gardas migo non trago,
ergas meus ollos que choran ambos.
E vou namorada.

Ai Deus, saberá agora o meu amigo
que eu soña estou en Vigo?
E vou namorada.

Ai Deus, saberá agora o meu amado
que eu soña en Vigo ando?
E vou namorada.

Que eu soña estou en Vigo,
e non hai ninguén comigo.
E vou namorada.

Que eu soña en Vigo ando,
e ninguén comigo traio.
E vou namorada.

E non hai ninguén comigo,
senón os ollos que choran a fio.
E vou namorada.

E ninguén comigo traio,
senón os ollos que choran ambos.
E vou namorada.

VI

Eno sagrado, en Vigo,
bailava corpo velido;
amor ei.

En Vigo, no sagrado,
bailava corpo delgado;
amor ei.

Bailava corpo velido
que nunca ouver' amigo;
amor ei.

Bailava corpo delgado
que nunca ouver' amado;
amor ei.

Que nunca ouver' amigo,
ergas no sagrad' en Vigo;
amor ei.

Que nunca ouver' amado,
ergas en Vigo no sagrado;
amor ei.

No sagrado, en Vigo,
bailaba corpo garrido;
namorei.

En Vigo, no sagrado,
bailaba corpo delgado;
namorei.

Bailaba corpo garrido
que nunca tivera amigo;
namorei.

Bailaba corpo delgado
que nunca tivera amado;
namorei.

Que nunca tivera amigo,
agás no sagrado en Vigo;
namorei.

Que nunca tivera amado,
agás en Vigo no sagrado;
namorei.

A LÍRICA MEDIEVAL GALEGO-PORTUGUESA

Mercedes Brea. Catedrática de Filoloxía Románica da USC

Nas últimas décadas do século XII, nas cortes nobiliarias (e rexias) galegas colle forma en lingua propia unha manifestación literaria que se fora espallando polo Occidente europeo desde aproximadamente o ano 1100: a lírica trobadoresca, apoiada nunha harmónica e coidadosa combinación de letra e música, froito dun traballo propio de ourives ou ebanistas que compoñen cancións para o lecer dos señores –e, sobre todo, das señoras– da realeza e da aristocracia.

Entre aproximadamente 1170 e 1350, primeiro en Galicia e deseguido en Portugal, León e –só un pouco máis tarde– Castela, tivo sona unha actividade músico-literaria que permitiu conservar o nome de máis de 150 trobadores e os textos de máis de 1.650 cantigas. O soporte no que chegaron á actualidade eses nomes e eses textos está constituído fundamentalmente por tres códices de cronoloxía e características diferentes.

O testemuño máis antigo é o *Cancioneiro da Ajuda* (A), confeccionado en pergamiño a finais do século XIII, que só contén cantigas de amor (unhas 300), dispostas con espazos destinados a unha notación musical que nunca chegou a copiarse, como non se copiou o nome dos autores, aínda que se emprega unha miniatura (que representa músicos en acción) para sinalar cada cambio de autoría. De aí a transcendencia do Pergamiño Vindel: a súa confección é contemporánea, pero conserva cantigas de amigo (xénero non representado en A) con atribución de autoría e con música. Coinciden as dúas obras no emprego dun sistema ortográfico moi semellante ao do galego actual.

Os outros dous códices, o *Cancioneiro da Biblioteca Nacional de Lisboa* (B) e o *Cancioneiro da Biblioteca Vaticana* (V), son copias en papel realizadas en Roma a principios do século XVI por encargo de Monseñor Angelo Colocci. Conteñen (especialmente, B) un número moi superior de cantigas e, sobre todo, aportan os nomes dos autores e organizanas inicialmente en tres grandes bloques: cantigas de amor, cantigas de amigo e cantigas de escaño e maldicir. B e V remontan probablemente a un cancionero do que hai noticia a mediados do s. XIV, adaptado ao sistema gráfico propio do portugués, co que tamén, dalgún xeito, se pode vincular o Pergamiño Sharrer e que debeu de ser compilado en etapas sucesivas que provocaron unha alteración da estrutura inicial en tres xéneros.

Mentres que as cantigas de escaño son de tipo satírico, as cantigas de amor e de amigo teñen contido amoroso, e as segundas presentan a particularidade de estar postas en boca de mulleres, que expresan os seus sentimentos e vivencias de moitas maneiras e en variadas situacións: a voz feminina é, por veces, a dunha auténtica señor(a) con dominio absoluto sobre o namorado, convertido en 'vasalo' seu; e, noutros casos (como amosa Martín Códax), a dunha moza namorada que sofre a ausencia do amado ou agarda encontrarse con el.

UNHA EXPOSICIÓN DE REFERENCIA

Francisco Singul. Comisario da exposición

Na Galicia do século XIII e nas cortes aristocráticas e rexias de Castela e Portugal desenvolveuse unha tradición lírica e musical na que a lingua galega se empregou como privilexiada canle expresiva. Na segunda metade daquel século esta tradición dará lugar a unhas cantigas compostas por Johan de Cangas, Martín Códax e Meendinho, que sitúan na ría de Vigo os temas das súas obras; dous deles son a cita nun santuario próximo ao mar e o amor non correspondido.

As sete cantigas de amigo de Martín Códax compoñen un conxunto vertebrado pola súa unidade conceptual. O ciclo combina os motivos propios das mariñas coas cantigas de romaría. A ausencia do amado, ansiado por unha rapaza que o agarda, enriquecese coa evocación da contorna natural da ría de Vigo e cunha das igrexas do emerxente burgo vigués.

Esta exposición, articulada en sete partes, inspírase neste ciclo lírico e musical, e como nun xogo de espellos ofrece unha síntese da cultura medieval galega, creando unha serie de relacións entre as pezas históricas, en diálogo con obras contemporáneas nadas baixo inspiración deste mundo poético e do propio mar de Vigo.

Citola. Réplica de instrumentos musicais. S. XII

CARACTERÍSTICAS DO PERGAMIÑO

O Pergamiño Vindel é unha lámina de pergamiño dobrada pola metade e escrita por un lado. O nome de Martín Códax aparece na parte superior en tinta vermella, coma as liñas dos pentagramas. O texto está escrito en tinta negra e as iniciais aparecen decoradas en vermello e en azul. Está disposto en catro columnas con 26, 24, 23 e 17 liñas, respectivamente, e conta cunhas medidas aproximadas de 34 x 45 cm. Pautada a punta seca, a lámina está escrita nunha pulcra caligrafía gótica

redonda con catro columnas de escritura, dúas en cada folio, separadas por un intercolumnio.

A calidade do pergamiño e o coidadoso traballo de reprodución apuntan a que se realizou nun *scriptorium* profesional. A partir do seu estudo, dedúcese que no pergamiño deberon de traballar a catro mans: dous copistas e dous rubricadores. Os primeiros deberon de reproducir a letra e a música, talvez axudados por outro músico. Os rubricadores probablemente trazaron, en momentos diferentes, a decoración.

Horario de apertura da exposición:

Do 10 de outubro de 2017 ao 4 de marzo de 2018

Martes a venres, de 10:00 a 14:00 h e de 17:00 a 19:00 h.

Sábados, domingos e festivos, de 11:00 a 14:00 h e de 17:00 a 20:00 h.

Luns: pechada.

Horario de visitas á exposición (público xeral)

Martes a venres, ás 12:00 e ás 18:00 h. Visita guiada para todos os públicos.

Sábados, 12:00 h. Visita guiada + obradoiro didáctico familiar a partir de 6 anos.

18:00 h. Visita guiada para todos os públicos.

Domingos, ás 12:00 h. Visita guiada + obradoiro didáctico familiar a partir de 6 anos.

Público escolar (de 2º ciclo de infantil a bacharelato)

Consulta de información no museo.

Concertación de visitas*

Museo do Mar de Galicia: avenida Atlántida, 160. 36208 Vigo

Teléfono: 986 247 750 - info.museodomar@xunta.gal

*O horario para realizar as reservas será de martes a sábado de 10:00 a 14:00 h

museodomar.xunta.gal

cultura.gal

XUNTA
DE GALICIA

Universidade de Vigo

galicia
o bo camiño

